

UDK: 316.7:330.341.1

ELYORJON G'APPAROV,
Namangan davlat universiteti dotsenti, PhD
E-mail: elyorjon147@gmail.com

NamDPI dotsenti v.b., PhD N.Aliyev taqrizi asosida

IJTIMOY INNOVATSIYALAR VA BOSHQA SOHALARDAGI INNOVATSIYALAR O'RTASIDAGI BOG'LIQLIKNING MOHIYATI

Anotatsiya

Ushbu maqolada ijtimoiy innovatsiyalar va boshqa sohalardagi innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlikning mazmun-mohiyati ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilingan. Tadqiqotda ijtimoiy innovatsiyalarning jamiyat taraqqiyotidagi o'rni, ularning texnologik, iqtisodiy, ta'lim, sog'liqni saqlash, ekologiya va boshqaruv sohalaridagi innovatsiyalar bilan uzviy aloqasi yoritilgan. Maqolaning asosiy maqsadi ijtimoiy innovatsiyalarning boshqa innovatsion jarayonlar bilan o'zaro ta'sirini ochib berish, ularning inson manfaatlarini, ijtimoiy farovonlik va barqaror rivojlanishdagi ahamiyatini asoslashdan iborat.

Kalit so'zlar: ijtimoiy innovatsiya, texnologik innovatsiya, iqtisodiy innovatsiya, barqaror rivojlanish, jamiyat taraqqiyoti, innovatsion jarayon, ijtimoiy farovonlik, tizimli yondashuv, qiyosiy tahlil, raqamli transformatsiya, inson kapitali, boshqaruv innovatsiyasi.

СУЩНОСТЬ СВЯЗИ МЕЖДУ СОЦИАЛЬНЫМИ ИННОВАЦИЯМИ И ИННОВАЦИЯМИ В ДРУГИХ ОБЛАСТЯХ

Аннотация

В данной статье с научно-теоретической точки зрения анализируется сущность взаимосвязи между социальными инновациями и инновациями в других сферах. В исследовании освещается роль социальных инноваций в развитии общества, их неразрывная связь с инновациями в технологической, экономической, образовательной, медицинской, экологической и управленческой сферах. Основная цель статьи заключается в раскрытии взаимодействия социальных инноваций с другими инновационными процессами, обосновании их значения в интересах человека, социальном благополучии и устойчивом развитии.

Ключевые слова: социальная инновация, технологическая инновация, экономическая инновация, устойчивое развитие, развитие общества, инновационный процесс, социальное благополучие, системный подход, сравнительный анализ, цифровая трансформация, человеческий капитал, управленческая инновация.

THE ESSENCE OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL INNOVATIONS AND INNOVATIONS IN OTHER FIELDS

Annotation

This article provides a scientific and theoretical analysis of the relationship between social innovations and innovations in other fields. The study highlights the role of social innovations in the development of society and their inextricable connection with innovations in the fields of technology, economy, education, healthcare, ecology, and management. The main objective of the article is to reveal the interaction between social innovations and other innovative processes, and to substantiate their significance in human interests, social welfare, and sustainable development.

Keywords: social innovation, technological innovation, economic innovation, sustainable development, societal development, innovative process, social welfare, systems approach, comparative analysis, digital transformation, human capital, management innovation.

Kirish. Ijtimoiy innovatsiyalar va boshqa sohalardagi innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlik bugungi taraqqiyot jarayonlarini tushinishda muhim nazariy va amaliy masalalardan biri hisoblanadi. Chunki zamonaviy jamiyatda innovatsiya faqat yangi mahsulot yaratish, texnologiyani takomillashtirish yoki iqtisodiy samaradorlikni oshirish bilan bog'lanmaydi. Innovatsiya ayni paytda inson hayot sifatini yaxshilash, ijtimoiy muammolarni hal etish, teng imkoniyatlar yaratish, jamiyatda adolat va barqarorlikni ta'minlash kabi maqsadlarni ham o'z ichiga oladi. Shu bois ijtimoiy innovatsiyalarni iqtisodiy, texnologik, ta'limiy, tibbiy, ekologik va boshqaruv sohalaridagi innovatsiyalardan ajratib ko'rish to'liq tasavvur bermaydi. Aksincha, ularning o'zaro aloqasi, bir-birini to'ldirishi va o'zaro ta'siri inson taraqqiyotini ta'minlovchi yaxlit tizimni yuzaga keltiradi. Avvalo, ijtimoiy innovatsiya tushunchasining mohiyatini aniqlab olish zarur. Ijtimoiy innovatsiya bu jamiyatdagi

muayyan muammoni hal etishga qaratilgan, yangicha yondashuv, usul, model yoki mexanizm bo'lib, uning asosiy natijasi foyda olishdan ko'ra ko'proq ijtimoiy farovonlikni oshirishda namoyon bo'ladi. Bunda yangi xizmat turi, boshqaruv usuli, hamkorlik modeli, ta'lim metodikasi, ijtimoiy himoya shakli yoki raqamli platforma yuzaga kelishi mumkin. Masalan, aholining ehtiyojmand qatlamlariga xizmat ko'rsatishning yangi tizimi, inklyuziv ta'lim mexanizmi, xotin-qizlar bandligini ta'minlashning samarali modeli yoki ekologik ongni rivojlantiruvchi jamoaviy tashabbuslar ijtimoiy innovatsiya sifatida namoyon bo'ladi [1]. Demak, bu turdagi yangilikning markazida texnika emas, avvalo inson va uning ehtiyojlari turadi. Boshqa sohalardagi innovatsiyalar esa ko'pincha texnologik, iqtisodiy, sanoat, moliyaviy yoki boshqaruv xarakteriga ega bo'ladi. Masalan, ishlab chiqarishda avtomatlashtirish, sun'iy intellekt asosida boshqaruv tizimlarini joriy qilish, yangi energiya tejamkor

uskunalarni yaratish, moliyaviy texnologiyalarni rivojlantirish yoki logistika tizimini optimallashtirish ana shunday innovatsiyalar jumlasiga kiradi. Ularning asosiy maqsadi ko'pincha samaradorlikni oshirish, xarajatlarni kamaytirish, tezlik va aniqlikni kuchaytirish, bozor ehtiyojlariga moslashish bilan bog'liq bo'ladi. Shunga qaramasdan, bunday innovatsiyalar baribir jamiyatga ta'sir ko'rsatadi, chunki ular inson mehnati, turmush tarzi, ta'lim, iste'mol va ijtimoiy munosabatlarning o'zgarishiga sabab bo'ladi. Shu nuqtai nazardan, har qanday sohaviy innovatsiyaning ijtimoiy o'lehoivi mavjud.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Mazkur bog'liqlikning mohiyati shundan iboratki, ijtimoiy innovatsiyalar ko'pincha boshqa sohalarda yaratilgan imkoniyatlar asosida rivojlanadi, boshqa sohalardagi innovatsiyalar esa o'z samarasini to'liq namoyon etishi uchun ijtimoiy innovatsiyalar bilan uyg'unlashishga muhtoj bo'ladi. Agar yangi texnologiya yaratilsa-yu, uni aholining turli qatlamlari foydasiga yo'naltiruvchi ijtimoiy mexanizm bo'lmasa, bunday texnologiya tor doiradagi manfaat bilan cheklanib qoladi. Aksincha, ijtimoiy ehtiyoj to'g'ri aniqlansa, texnologik, iqtisodiy yoki boshqaruv innovatsiyalari shu ehtiyojni qondirish vositasiga aylanadi. Demak, biri imkoniyat yaratsa, ikkinchisi unga maqsad va yo'nalish beradi.

Texnologik innovatsiyalar bilan ijtimoiy innovatsiyalar o'rtasidagi aloqaga e'tibor qaratilganda, eng avvalo raqamlashtirish jarayonlari ko'zga tashlanadi. Raqamli texnologiyalar turli sohalarda qulaylik, tezkorlik va samaradorlikni oshiradi. Lekin ular ijtimoiy innovatsiya bilan birlashgandagina keng ommaga foyda keltira boshlaydi. Masalan, onlayn ta'lim platformasi texnologik mahsulot hisoblanadi, biroq uni chekka hududlardagi yoshlar, nogironligi bo'lgan shaxslar yoki iqtisodiy imkoniyati cheklangan qatlamlar uchun moslashtirish ijtimoiy innovatsiyadir [2]. Xuddi shuningdek, mobil ilovalar orqali tibbiy maslahat berish, aholiga davlat xizmatlarini masofadan taqdim etish yoki jamoatchilik muammolarini raqamli platformalar orqali hal qilish texnologik va ijtimoiy innovatsiyalarning o'zaro uyg'unlashgan shaklidir. Iqtisodiy innovatsiyalar bilan bog'liqlik ham nihoyatda chuqurdir. Bozor iqtisodiyoti sharoitida innovatsiyalar ko'pincha raqobatbardoshlikni oshirish vositasi sifatida qaraladi. Ammo iqtisodiy yangilikning jamiyatdagi qamrovi va ijobiy ta'siri ijtimoiy omillar bilan belgilanadi. Masalan, yangi biznes modellari, startaplar, mikromoliyalashtirish vositalari yoki elektron tijorat mexanizmlari iqtisodiy innovatsiyalardir. Ular aholi bandligini oshirishi, ayollar va yoshlar tadbirkorligini qo'llab-quvvatlashi, kambag'allikni kamaytirishi yoki chekka hududlarni bozorga ulashi orqali ijtimoiy innovatsiyaga aylanadi. Shunday ekan, iqtisodiy innovatsiya foyda mexanizmini yaratadi, ijtimoiy innovatsiya esa shu foydaning jamiyatga adolatli va samarali taqsimlanishini ta'minlaydi.

Ta'lim sohasida bu bog'liqlik yanada yaqqol ko'rinadi. Chunki ta'lim innovatsiyasi nafaqat yangi pedagogik metodlar, platformalar yoki baholash tizimlarini joriy etishni anglatadi, balki bilim olishning ijtimoiy imkoniyatlarini kengaytirishni ham talab qiladi [3]. Masalan, masofaviy ta'lim texnologiyalari ishlab chiqilishi o'z-o'zicha katta yutuq bo'lsa-da, undan foydalanish madaniyatini shakllantirish, o'qituvchi va o'quvchilarning raqamli savodxonligini oshirish, kontentni ona tilida va tushunarli shaklda yetkazish, ta'lim olishda tenglikni ta'minlash kabi masalalar ijtimoiy innovatsiyaning vazifasidir. Demak, ta'limdagi texnik yangilik ijtimoiy mexanizm bilan qo'llab-quvvatlanmasa, natija kutilgan darajada bo'lmaydi. Sog'liqni saqlashda ham ijtimoiy va boshqa turdagi innovatsiyalarning bir-birini to'ldirishi muhim ahamiyatga ega. Tibbiyotdagi yangi texnologiyalar, diagnostika uskunalari, sun'iy intellekt asosidagi tahlil tizimlari, telemeditsina xizmatlari yoki

biotexnologik ishlanmalar katta ilmiy-texnik yutuq sanaladi. Biroq ularning samarasi barcha qatlamlarga yetib borishi uchun ijtimoiy innovatsion yondashuv zarur bo'ladi. Masalan, qishloq joylarda tibbiy xizmatdan foydalanish imkoniyatini kengaytirish, profilaktika madaniyatini oshirish, tibbiy sug'urta tizimini adolatli tashkil etish, nogironligi bo'lgan shaxslar uchun mos xizmatlar yaratish ana shu yo'nalishning ijtimoiy qismidir. Bu holatda tibbiy texnologiya vosita bo'lsa, ijtimoiy innovatsiya uning inson salomatligi yo'lida teng va samarali xizmat qilishini ta'minlaydi.

Ekologik innovatsiyalar bilan ijtimoiy innovatsiyalar o'rtasidagi aloqani ham alohida ta'kidlash lozim. Yashil texnologiyalar, qayta tiklanuvchi energiya manbalari, chiqindilarni qayta ishlash tizimi, sun'ni tejovchi texnologiyalar yoki ekologik monitoring vositalari texnik va ekologik innovatsiyalar sifatida baholanadi. Ammo ularning muvaffaqiyati faqat texnologiya sifatiga emas, balki jamiyatning ekologik madaniyati, mas'uliyati va ishtirokiga ham bog'liq. Aholining chiqindini saralash odatini shakllantirish, jamoaviy ekologik tashabbuslarni qo'llab-quvvatlash, yashil iste'mol madaniyatini rivojlantirish, yoshlar orasida ekologik ta'limni kuchaytirish ijtimoiy innovatsiya doirasiga kiradi [4]. Ko'rinib turibdiki, ekologik taraqqiyot texnik yechim va ijtimoiy xulq uyg'unligida ro'y beradi. Davlat boshqaruvi sohasida innovatsiyalar ko'proq ochiqlik, samaradorlik, hisobdorlik va fuqarolarga xizmat ko'rsatish sifatini oshirishga qaratiladi. Elektron hukumat, raqamli hujjat aylanishi, sun'iy intellekt asosida ma'lumotlarni tahlil qilish, davlat xizmatlarini avtomatlashtirish kabi yangiliklar boshqaruv innovatsiyalaridir. Lekin bu tizimlarning amalda muvaffaqiyatli ishlashi fuqarolarning ishonchi, huquqiy savodxonligi, raqamli imkoniyatlardan foydalana olish darajasi va jamoatchilik nazorati bilan chambarchas bog'liq. Ana shu jihatlari ijtimoiy innovatsiya orqali ta'minlanadi. Boshqacha aytganda, boshqaruvdagi texnik islohotlarni ijtimoiy qabul qilish va ulardan adolatli foydalanish madaniyati bo'lmasa, innovatsion boshqaruv tizimi ham kutilgan samarani bermaydi.

Tadqiqot metodologiyasi. Mazkur tadqiqotning nazariy-metodologik asosini innovatsion rivojlanish nazariyasi, ijtimoiy taraqqiyot konsepsiyasi, tizimli yondashuv, institutsional yondashuv hamda funksional tahlil tamoyillari tashkil etadi. Innovatsion rivojlanish nazariyasi orqali jamiyatda yuz berayotgan yangilanishlarning mazmuni, yo'nalishlari va natijalari tushuntiriladi. Tizimli yondashuv esa ijtimoiy innovatsiyalarni boshqa turdagi innovatsiyalar bilan uzviy bog'liq bo'lgan yaxlit tizim sifatida ko'rib chiqish imkonini beradi. Institutsional yondashuv yordamida esa davlat, fuqarolik jamiyati, ta'lim muassasalari, biznes subyektlari va jamoatchilik kabi institutlarning mazkur jarayondagi o'rni tahlil qilinadi. Tadqiqotda, avvalo, ilmiy bilishning umumfalsafiy metodlaridan foydalaniladi. Xususan, analiz va sintez usullari asosida ijtimoiy innovatsiyalarning alohida belgilari, xususiyatlari va tarkibiy unsurlari ajratib olinadi hamda ular o'zaro bog'liq holda umumlashtiriladi. Induksiya va deduksiya metodlari yordamida alohida misollar va nazariy qarashlardan umumiy ilmiy xulosalar chiqariladi. Mantiqiylik va tarixiylik tamoyili esa innovatsiyalarning shakllanishi, rivojlanishi va bugungi davrdagi o'rni tarixiy taraqqiyot jarayonida izohlashga xizmat qiladi. Shu tariqa mavzuning nazariy ildizlari bilan uning zamonaviy amaliy ko'rinishlari o'rtasidagi aloqadorlik ochib beriladi. Mazkur ishda sabab-oqibat bog'lanishlarini aniqlash uchun deterministik tahlil elementlaridan ham foydalanish mumkin. Bunda boshqa sohalardagi innovatsiyalar rivoji ijtimoiy innovatsiyalarni qanday rag'batlantirayotgani yoki aksincha, ijtimoiy innovatsiyalar texnologik va iqtisodiy yangilanishlarga qanday ijtimoiy yo'nalish berayotgani tahlil qilinadi. Bunday yondashuv innovatsiyalarni tarqoq hodisa

sifatida emas, balki bir-birini vujudga keltiruvchi va rivojlantiruvchi omillar tizimi sifatida talqin qilish imkonini beradi. Aynan shu jihat tadqiqotning ilmiy yangiligini kuchaytiradi.

Tahlil va natijalar. Ijtimoiy innovatsiyalarning boshqa sohalaridagi innovatsiyalardan farqi shundaki, u ko'proq natijaning insoniy va ijtimoiy qiymatiga e'tibor qaratadi. Masalan, biror texnologik yangilik ishlab chiqarish hajmini ikki barobarga oshirishi mumkin, lekin u ish o'rnlarning qisqarishiga, ayrim qatlamlarning chetda qolishiga yoki axborot notengligining ortishiga olib kelsa, bu jarayonda ijtimoiy muvozanat buziladi. Ijtimoiy innovatsiya aynan shunday salbiy oqibatlarning oldini olishga, yangi imkoniyatlarni tengroq taqsimlashga, inson qadr-qimmatini va huquqlarini himoya qilishga qaratiladi [5]. Shu ma'noda, ijtimoiy innovatsiya boshqa innovatsiyalarni insonparvarlashtiradi. Bu bog'liqlik ikki yo'nalishda namoyon bo'ladi. Birinchi yo'nalishda boshqa sohalaridagi innovatsiyalar ijtimoiy innovatsiyalar uchun resurs, vosita va infratuzilma yaratadi. Masalan, internet, mobil aloqa, bulutli tizimlar, sun'iy intellekt, katta ma'lumotlar bazasi yoki biotexnologiya ijtimoiy muammolarni yangi usullarda hal qilish imkonini beradi. Ikkinchi yo'nalishda esa ijtimoiy innovatsiyalar boshqa sohalaridagi innovatsiyalarni jamiyat ehtiyojlariga moslashtiradi. Ya'ni, qanday texnologiya kerakligi, u kimga xizmat qilishi, undan foydalanishda qanday axloqiy me'yorlarga amal qilinishi, natijalar kimlar uchun foydali bo'lishi kabi savollarga javob beradi. Shu sababli ular o'rtasidagi bog'liqlik oddiy yordamchi munosabat emas, balki o'zaro shakllantiruvchi tizimli munosabatdir.

Jamiyat taraqqiyotida innovatsiyaning samarasi faqat texnik yangilik bilan emas, balki uning ijtimoiy qabul qilinishi bilan belgilanadi. Ya'ni, odamlar uni tushunib, ishonib va amalda qo'llagan taqdirdagina natija beradi. Shu bois ijtimoiy innovatsiya ilmiy yutuqlar bilan kundalik hayot o'rtasida ko'prik vazifasini bajaradi. Masalan, raqamli to'lov tizimlari texnologik yangilik bo'lsa, uni aholining o'zlashtirishi ijtimoiy moslashuv jarayonidir.

Ayniqsa, inklyuziv rivojlanish nuqtai nazaridan ijtimoiy innovatsiya muhim bo'lib, u raqamli tafovut, iqtisodiy va ijtimoiy tengsizliklarni kamaytirishga xizmat qiladi. Shuningdek, ijtimoiy innovatsiyalar ko'pincha mahalliy muammolardan kelib chiqib, boshqa sohalar yutuqlari bilan uyg'unlashgan holda kengayadi.

Natijada, ijtimoiy innovatsiya nafaqat boshqa innovatsiyalarni jamiyatga moslashtiradi, balki ehtiyojlar orqali yangi ilmiy va texnologik yechimlarning yuzaga kelishiga ham turtki beradi.

Maqola mavzusi doirasida yana bir muhim jihat shundaki, ijtimoiy innovatsiyalar va boshqa innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlikni axloqiy mezonlar asosida baholash zarur. Har qanday yangilik inson manfaatiga xizmat qilishi, qadr-qimmatini hurmat qilishi, adolat, mas'uliyat, oshkoralik va xavfsizlik tamoyillariga mos bo'lishi kerak. Masalan, sun'iy intellekt asosidagi tizimlar samaradorlikni oshirishi mumkin, lekin ular kamsitish, shaxsiy daxlsizlikning buzilishi, inson qarorining qadrsizlanishi yoki nazoratning haddan tashqari kuchayishi kabi xatarlarni ham yuzaga keltiradi. Shunday vaziyatda ijtimoiy innovatsiyalar axloqiy boshqaruv, jamoatchilik ishtiroki, huquqiy himoya va madaniy moslashuv mexanizmlarini ishlab chiqish orqali texnologik taraqqiyotning insoniy yo'nalishini saqlab qoladi. Mazkur bog'liqlikning amaliy ahamiyati shundaki, bugungi davrda murakkab ijtimoiy muammolarni birgina soha doirasida hal etib bo'lmaydi. Kambag'allikni kamaytirish uchun faqat iqtisodiy o'sish yetarli emas, bunga ta'lim, sog'liqni saqlash, moliyaviy inklyuziya, raqamli savodxonlik va ijtimoiy himoya tizimi hamkorlikda ta'sir ko'rsatishi kerak. Xuddi shuningdek, ekologik muammolarni hal etish uchun faqat yangi texnologiya emas, balki fuqarolik madaniyati, davlat siyosati, biznes mas'uliyati va jamoatchilik ishtiroki ham zarur. Bu esa ijtimoiy innovatsiya bilan boshqa innovatsiyalar o'rtasidagi integratsiyani strategik zaruratga aylantiradi.

Xulosa va takliflar. Xulosa qilib aytganda, ijtimoiy innovatsiyalar va boshqa sohalaridagi innovatsiyalar o'rtasidagi bog'liqlikning mohiyati ularning o'zaro ehtiyojmandligi, ta'sirchanligi va bir-birini to'ldirishida namoyon bo'ladi. Boshqa sohalaridagi innovatsiyalar yangi imkoniyatlar, vositalar va texnologiyalarni yaratadi, ijtimoiy innovatsiyalar esa ularga insoniy maqsad, axloqiy yo'nalish va adolatli qo'llash mexanizmini beradi. Natijada innovatsiya oddiy yangilik darajasidan chiqib, jamiyat taraqqiyotiga xizmat qiluvchi kuchga aylanadi. Demak, inson taraqqiyoti, barqaror rivojlanish va zamonaviy jamiyatning uyg'un kelajagini ta'minlash uchun ijtimoiy innovatsiyalarni boshqa innovatsion jarayonlar bilan uzviy bog'liq holda o'rganish va rivojlantirish nihoyatda muhimdir.

ADABIYOTLAR

1. Nazarova N. Ijtimoiy sohada innovatsiyalarni rivojlantirish // YANGI O'zbekiston, yangi tadqiqotlar jurnali. – 2025. – T. 2. – №. 7. – C. 609-613.
2. Maniyozov U. Inson-jamiyat-innovatsiya dialektikasining ijtimoiy-falsafiy tahlili // Scientific journal of the Fergana State University. – 2025. – №. 4. – C. 69-69.
3. Eshqobilov E.T. Axborotlashgan jamiyatning ijtimoiy hayotni modernizatsiyalashi va unda inson resurslarining orni // Лучшие интеллектуальные исследования. – 2025. – T. 55. – №. 2. – C. 88-98.
4. Asatulloev I.S. Mintaqani barqaror rivojlantirishda ekologik innovatsiyalarni joriy etish // Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2026. – T. 6. – №. 01. – C. 133-138.
5. Xamzayev X.A. Innovatsion rivojlantirishni tartibga solish xususiyatlari // Scientific Journal of Actuarial Finance and Accounting. – 2025. – T. 5. – №. 02. – C. 191-196.
6. Ismoilov S. Innovatsiyalar va oliy ta'lim: malaka oshirish orqali yangi iqtisodiy imkoniyatlar yaratish // Tanqidiy nazar, tahliliy tafakkur va innovatsion g'oyalar. – 2025. – T. 1. – №. 5. – C. 269-272.